

Найпопулярнішими серед респондентів виявились також екскурсійно-розважальний та спортивно-оздоровчий види туризму (72% і 46%). Екологічний, лікувальний та екстремальні види туризму мають однаковий рівень популярності (близько 15%). Це свідчить про те, що на останні існує достатній рівень попиту за наявності відносно вузької пропозиції. У даному випадку можна припустити, що попит буде зростати прямо пропорційно до пропозиції. Таким чином, існують обґрунтовані перспективи розвитку на території України екологічного, екстремального та, особливо, лікувального туризму.

В результаті дослідження було виявлено, що ментальне сприйняття тієї чи іншої області, пов'язане, перш за все, з поняттям "місцевий колорит", але на стадії

активного попиту привабливість регіону перш за все торкається кількості та, особливо, якості РТР. Однак при рівних умовах колорит відіграє провідну роль при виборі туристської дестинації.

З'ясовано, що поширення просторової інформації залежить від чотирьох факторів: відстані респондентів від джерела інформації, фізико-географічного характеру простору, сили (розміру) інформаційного сигналу і близькості джерела інформації до межі області, яка вивчається.

Отримана інформація спонукає до створення моделі раціонального управління рекреаційним процесом, що в майбутньому може дозволити виробити нову ефективну концепцію розвитку внутрішнього туризму України.

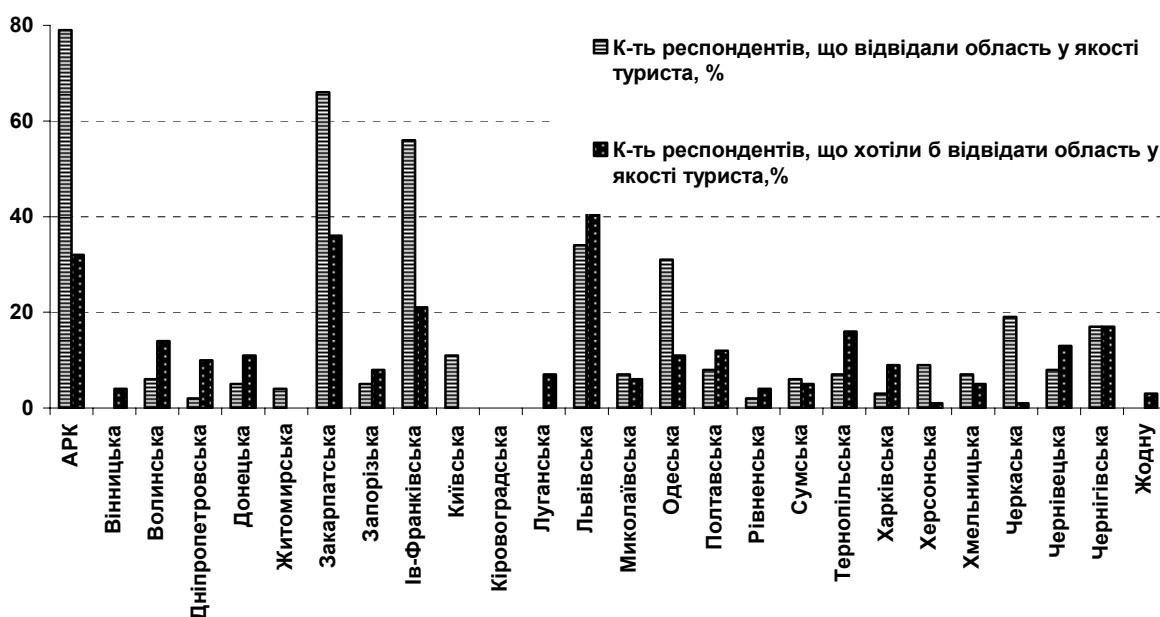

Рис. 1. Перспективи розвитку видів туризму в Україні

1. Голд Дж. Психология и география. Основы поведенческой географии. – М., 1990. 2. Гродзинский М.Д., Савицька О.В. Эстетика ландшафта: Навч. посібник. – К., 2005. 3. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до соціальної географії: Навч. посібник. – К., 2000. 4. Преображенский В.С., Веденин Ю.А. Уроки развития теории рекреационной географии. – М.,

1988. 5. Солсо Роберт. Когнитивная психология / Н.Ю. Споміор (пер.). – СПб, 2002. 6. Stuart C. Aitken, Gill Valentine Approaches to Human Geography. – London, 2006. 7. Downs R. M., Stea D. Image and environment. – London, 1973.

Надійшла до редколегії 29.09.08

УДК 911.3

І. Скриль, ст. викладач

КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглядається краєзнавство як область наукового пізнання і сфера практичної діяльності. Основну увагу приділено туристсько-краєзнавчій діяльності серед учнівської молоді Харківського регіону, визначено її основні форми, проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Article considers study of local lore as area of scientific knowledge and sphere of practical activities. The basic attention is given to tourist-regional work among student's youth of the Kharkov region, its basic forms, problems and prospects of the further development are determined.

Актуальність теми дослідження. Розвиток туризму є одним з пріоритетних завдань державної політики, спрямованої на економічне зростання та духовне вдосконалення суспільства. Туризм як багатоаспектне поліфункціональне явище є способом взаємодії людини, культури і природи: людина пізнає навколишній світ, знайомиться з культурною спадщиною, долучається до національних традицій, звичаїв і формується як інтелектуальна і національно свідомо особистість. Значення краєзнавчої діяльності в цьому процесі надзвичайно велике.

Краєзнавство як синтетична галузь знань з комплексного дослідження краю послідовно вибудовує теоретико-методологічні принципи досліджень, розширює джерельну базу, зміцнює зв'язок з суміжними науковими дисциплінами. Воно володіє методологічною, світоглядною, гуманістичною і прикладною функціями і має можливість об'єднати активні кола громадськості у широко розгалужений рух по дослідженню і популяризації різних сторін життя краю [2, с. 3]. Останнім часом досить інтенсивно розвиваються такі галузі краєзнавства, як

географічне, історичне, археологічне, етнографічне, культурно-мистецьке, туристичне.

Разом з тим, досвід туристсько-краєзнавчої діяльності Харківської обласної станції юних туристів свідчить про недостатнє застосування краєзнавчого принципу у навчальній, виховній роботі шкіл, позашкільних, і, особливо, вищих навчальних закладів. Учнівська, студентська молодь не завжди знає історію свого краю, рідко відвідує пам'ятки природи, культури, архітектури. Все це негативно впливає на формування у молоді любові до рідного краю, поваги до національної культури, підвищення відповідальності за збереження історико-культурних цінностей рідної землі.

Тому популяризація туристсько-краєзнавчої діяльності, обговорення проблем краєзнавства і шляхів їх подолання, активізація туристсько-екскурсійної роботи, особливо серед студентської молоді є актуальними.

Аналіз попередніх досліджень. На Слобожанщині краєзнавство розвивалося, починаючи з кінця XIX ст. У 20-х роках краєзнавство стало одним із напрямків наукових досліджень. Неоціненний внесок у краєзнавчу спадщину Харківщини зробив видатний вчений Д. Багалій. Вивченням історії, мови, народних традицій, духовної культури, мистецтва рідного краю займалися Д.Яворницький, О.Потебня, Г.Хоткевич, Б.Грінченко. Багато уваги основним проблемам розвитку краєзнавства на сучасному етапі, збереженню історико-культурної спадщини, становленню наукових і громадських форм дослідження рідного краю приділяє П. Тронько. Активними дослідниками – краєзнавцями Харківщини є члени обласної спілки краєзнавців М.Корж, І.Саратов, Ю.Ранюк.

Метою статті є аналіз та обґрунтування ролі краєзнавства у туристсько-рекреаційній діяльності.

Основна частина. Краєзнавство – це і область наукового пізнання, і сфера практичної діяльності. Суть краєзнавства полягає в детальному і всебічному вивченні певної території, місцевості, в якій мешкає людина.

Слід зазначити, що краєзнавчі дослідження, в основному, проводяться не спеціалістами, а широким загалом зацікавлених осіб. Предметом краєзнавчого дослідження є історія, природні умови, культура, населення, топоніміка краю. В залежності від контингенту дослідників виділяють: шкільне краєзнавство (знайомство школярів з визначними місцями рідного краю, можливість їх вивчення), вузівське краєзнавство (як окремий предмет у навчальному процесі), громадське краєзнавство (об'єднання, клуби краєзнавців, організація зустрічей, лекцій). Методами краєзнавства є архівні дослідження, візуальні спостереження, анкетування, опитування, фото-, кінозйомка та ін. Формами краєзнавства слід вважати екскурсії, відвідування музеїв, краєзнавчі експедиції. Оскільки значна частина краєзнавства базується на безпосередніх спостереженнях, екскурсіях, експедиційних дослідженнях, тобто активному переміщенні по території, цю діяльність можна розглядати як одну з форм туризму.

Туристичне краєзнавство визначають як [6, с. 87]:

- дослідження взаємозв'язків природничих і соціальних явищ рідного краю з науковою, навчальною, виховною метою, яке здійснюється засобами туризму;
- вивчення історії, географії, промисловості, сільського господарства, етнографії, геології, археології, культури з метою організації туристсько-екскурсійної діяльності серед населення.

В Україні найбільш поширена краєзнавча діяльність серед учнівської молоді. Гуртки туристсько-краєзнавчого профілю працюють в загальноосвітніх навчальних та позашкільних закладах (центрах дитячо-юнацької творчості, будинках школярів, обласних станціях туристів).

Важко переоцінити навчальні, виховні функції туристсько-краєзнавчої діяльності серед учнівської молоді. Академік П.Т. Тронько наголошує, "що саме краєзнавство повинно стати основою у проведенні навчальної та виховної роботи серед учнівської молоді в нашій державі" [5, с. 20]. Краєзнавчий принцип сприяє вивченню історії краю, рідної мови, пам'яток природи і культури, пісенно-поетичної спадщини, традицій, звичаїв, обрядів свого краю, національного одягу, народної архітектури та побуту, ремесел. А це – основа патріотичного виховання та формування національно свідомої особистості.

Туристсько – краєзнавча діяльність серед учнівської молоді підрозділяється на масову, групову, індивідуальну (табл. 1).

Масові форми краєзнавчої діяльності – це конкурси, конференції, турніри, вікторини, діяльність клубів краєзнавців, створення експозицій музеїв. Групові форми – це краєзнавчі подорожі, походи, експедиції, екскурсії тощо.

Екскурсія – найбільш доступна і масова форма вивчення рідного краю, в ній переважають елементи живого споглядання. Краєзнавча екскурсія – організований вихід чи поїздка групи учнів з метою вивчення свого краю [3, с. 146].

Під час краєзнавчих екскурсій учні роблять перші кроки на шляху поглибленого і всебічного вивчення рідного краю – його природи і господарства, історичного минулого і сучасності. Юні краєзнавці, очолювані керівником, мають широкий вибір об'єктів спостереження в природному середовищі, на виробництві, в сфері культурної діяльності народу.

Краєзнавчі подорожі – форма краєзнавчої роботи в школі, ліцеї та ін. завданням якої є ознайомлення та вивчення минулого та сьогодення рідного краю безпосередньо на місцях історичних подій чи цікавих географічних об'єктів [1, с. 29]. Результатом краєзнавчих досліджень є вивчення рідного краю, окремої місцевості.

Краєзнавча експедиція учнівської молоді – цікава, але і найбільш складна форма краєзнавчої діяльності. Вона є найбільш розповсюдженою формою збору польових етнографічних, археологічних, фольклорних, геологічних і інших матеріалів з історії рідного краю. В основу роботи експедиції покладена самостійна діяльність учасників: спостереження за життям народу, огляд предметів матеріальної культури, збір краєзнавчого матеріалу та його опрацювання. Результатом краєзнавчої експедиції може стати оформлення шкільного краєзнавчого музею.

Спільним для цих активних форм туристсько-краєзнавчої діяльності є їх загальне спрямування – поглиблене вивчення навколишнього світу, усі вони доступні для учнів і як форми колективної праці спрямовані на згуртування юних краєзнавців.

Нині спостерігається підвищений інтерес до історії рідного краю в усіх сферах суспільного життя.

Краєзнавча діяльність знаходить підтримку на державному рівні. Про це свідчать нормативні документи, а саме:

1. Указ № 25/2001 від 23 січня 2001 р. Президента України "Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні".

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.06.2002 р. "Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 р."

3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.03.2006 року № 237 "Про внесення змін до Правил проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України".

4. Лист Міністерства освіти і науки України від 15.04.2004 року № 1/9-202 "Про проведення навчальних екскурсій".

5. Наказ № 286 від 6.04.2007 р. МОН України "Про поліпшення туристсько-краєзнавчої роботи у навчаль-

них закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України".

Таблиця 1. Класифікація туристсько-рекреаційної діяльності

За метою	За формою проведення	За напрямками краєзнавства	За тривалістю	За кількістю учасників	За інтенсивністю	За засобами пересування	За контингентом учасників
Навчально-освітня	Туристсько-краєзнавчі походи; Краєзнавчі експедиції; Експерсії, культурно-масові заходи (фестивалі, ярмарки тощо)	Екологічна, географічна, історична, геологічна, археологічна, фольклорно-етнографічна, військово-патріотична, літературно-мистецька тощо	Ододенна, багатоденна	Масова, групова, індивідуальна	Постійна, сезонна	Пішохідна, велосипедна, водна (плоти, байдарки, човни), автобусно-пішохідна	Шкільне, студентське, громадське
Пізнавальна							
Виховна							

Основні положення зазначених документів спрямовані на розробку та включення до навчальних планів і програм загальноосвітніх, позашкільних, вищих навчальних закладів тем з краєзнавства, акцентують увагу на створенні наукових центрів регіональних досліджень з краєзнавства, розробку заходів з популяризації серед молоді вивчення історії рідного краю, розроблення краєзнавчих маршрутів по території України.

На Харківщині розроблена і діє Програма розвитку краєзнавства в Харківській області на період до 2010 року (затверджена розпорядженням голови облдержадміністрації від 23.09.2002 року № 418) [4].

Головною метою Програми є сприяння подальшому розвитку краєзнавчого руху на Слобожанщині, ґрунтовним науковим дослідженням пам'яток історико-культурної спадщини, залучення до цієї роботи найбільш активних і творчих громадян – патріотів, популяризація надбань національної культури.

Серед організаційних заходів Програми більшість має туристсько-краєзнавчу спрямованість і націлені на роботу з учнівською та студентською молоддю. Це і запровадження щорічних обласних турнірів, олімпіад, конференцій, туристських змагань за історико-краєзнавчою тематикою, проведення обласних зльотів

юних туристів-краєзнавців, включення питань краєзнавства до змісту завдань I-III етапів учнівських олімпіад з історії і географії та тематики науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН, розширення мережі туристсько-краєзнавчих гуртків, організація навчально-тематичних екскурсій по рідному краю як складову викладання курсу "Харківщинознавство", запровадження краєзнавчої практики для студентів вищих навчальних закладів, створення краєзнавчих музеїв у закладах освіти тощо. Програмою також передбачається підготовка і видання авторських програм, підручників, посібників з краєзнавства, яких ще не вистачає для впровадження основних організаційних заходів.

Аналізуючи туристсько-краєзнавчу роботу з учнівською молоддю Харківщини у 2008 році, можемо стверджувати про її перспективність (табл. 2). Так, активними формами такої роботи охоплено 38236 учнів, що складає 16% від загальної кількості учнів в області, очно-заочними формами – 79738 учнів, що становить відповідно 33%. Враховуючи середні показники по Україні 7% та 15% відповідно, можна зробити висновки про системність, планованість та сприятливі умови розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності в Харківському регіоні.

Таблиця 2. Охоплення туристсько-краєзнавчою, екскурсійною роботою школярів Харківщини у 2008 році

I. Змагання, зльоти, конференції, МАН обласного рівня	5489 учнів
II. Участь у ступеневих, категорійних походах, що заявлено через МКК ГУОН	1734 учнів
III. Кількість бюджетних гуртків (у позашкільних закладах),	859
	В них дітей
IV. Подорожували по путівках облСЮТур до інших міст України	2000 учнів
V. Оздоровлено у профільних туристсько-краєзнавчих таборах	3350 учнів
VI. Здійснили автобусні екскурсії через облСЮТур	12000 учнів
	Разом
ВП. Участь у заочних Всеукраїнських експедиціях, акціях	41502 учнів
	Разом
VII. Кількість учнів в області	240524 учнів
IX. Охоплено активними формами туристсько-краєзнавчої роботи	38236 учнів (16%)
X. Охоплено очно-заочними формами туристсько-краєзнавчої роботи	79738 учнів (33%)
XI. Середній показник по Україні	7%

Наведені статистичні показники були б ще більшими, якщо враховувалися дані туристичних фірм.

На жаль, існують проблеми щодо законодавчого впровадження питань про дитячо-юнацький туризм і краєзнавство. Це пов'язано з тим, що туристські послуги для учнівської молоді залежать від вікових особливостей туриста, його потреб, пов'язані з виховними, пізнавальними, навчально-освітніми аспектами. Отже, потребує визначення поняття дитячо-юнацького туризму і краєзнавства та вимог до суб'єктів туристської діяльності, які надають послуги дитячо-юнацького туризму і краєзнавства, основних цілей і способів державного регулювання в цій галузі туризму та основних пріоритетних напрямів державної політики.

Висновки. Зроблений аналіз краєзнавчого руху дає можливість стверджувати про його важливу роль у туристсько-рекреаційній діяльності. Краєзнавчий принцип має значний потенціал у навчально-освітній та виховній роботі з учнівською, студентською молоддю завдяки масовості, доступності, соціальній спрямованості, активним формам проведення.

Досвід роботи позашкільних закладів Харківщини та обласної станції юних туристів свідчить про те, що процес формування гармонійної особистості сприяють заняття в гуртках туристсько-краєзнавчого профілю. Тому популяризація краєзнавчої діяльності, розробка і впровадження нових програм з розвитку туризму і крає-

знавства повинні стати одним з пріоритетних напрямків державної політики.

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К.: "Палітра", 1997. – 130 с. 2. Краєзнавці України (Сучасні дослідники рідного краю). Довідник. Вип.1. – К.: Всеукраїнська спілка краєзнавців, 2004. – 270 с. 3. Методика позакласної

роботи з географії. Посібник для вчителя – К.: "Радянська школа", 1974. – 190 с. 4. Програма розвитку краєзнавства в Харківській області на період до 2010 року (Затверджено розпорядженням голови облдержадміністрації від 23.09.2002 року № 418). 5. Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні духовності та культури. – К.: Рідний край, 1994. – 107 с. 6. Туризм в Україні. Словник-довідник.-Х.: Мачулін, 2008. – 224 с.

Надійшла до редколегії 17.09.08

УДК 911.3

С. Мархонос, асп.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦЕРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ТУРИЗМІ

Визначено основні етапи дослідження територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери, запропоновано методи дослідження.

The basic stages of research the territorial organization of labour resources potential of tourist sphere are defined, the methods of research are offered.

Постановка проблеми. Туристична сфера є однією з найважливіших та найдинамічніших сфер діяльності, і з кожним роком вона набуває все більшого значення, саме тому важливим питанням є забезпечення її трудовими ресурсами. Для розвитку туристичної сфери важливе значення має дослідження територіальної організації працересурсного потенціалу, оскільки створення конкурентоздатного туристичного продукту можливе лише за наявності висококваліфікованих спеціалістів та рівномірного їх розподілу між всіма регіонами.

Аналіз останніх досліджень та виявлення невирішених проблем. Існує багато методів, які можна застосовувати для дослідження територіальної організації працересурсного потенціалу [3; 4; 6]. Щодо дослідження територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери, то дана проблема залишається недостатньо вивченою. Саме тому необхідне застосування певної методики дослідження територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери. А отже, метою даної статті є визначення етапів дослідження територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери за допомогою певних методів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери, з точки зору суспільної географії, передбачає дослідження не тільки демографічних процесів формування працересурсного потенціалу, а й природних умов, попиту на ринку праці, основних аспектів розвитку туристичної сфери та інших умов.

Процес суспільно-географічного дослідження працересурсного потенціалу туристичної сфери передбачає певну послідовність дій і включає в себе декілька етапів, а саме: концептуальний, інформаційно-оціночний, аналітичний, синтетично-прогностичний (рис. 1).

Перший етап – концептуальний. Цей етап включає розробку концепції територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери. На цьому етапі визначається предмет, мета, завдання, методи наукового дослідження, відбувається обґрунтування загальної схеми дослідження об'єкта з точки зору суспільної географії, виявляються фактори від яких залежить розвиток працересурсного потенціалу туристичної сфери. Цей етап передбачає формування теоретико-методичних засад дослідження, вибір методів дослідження, виявлення закономірностей, принципів, факторів територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери.

Другий етап – інформаційно-оціночний. Сутність цього етапу полягає у збиранні і обробці інформації. Джерелами інформації для дослідження територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери виступають офіційні статистичні джерела, періодичні видання, звіти різних туристичних організацій, анкетна та візуальна інформація. Оціночний підхід полягає в ознайомленні з інформаційно-статистичними джерелами та виявленні основних факторів, що впливають на розміщення і розвиток працересурсного потенціалу туристичної сфери.

Третій етап – аналітичний. На цьому етапі статистичні дані оброблюються та систематизуються. Цей етап передбачає проведення аналізу демографічної ситуації, виявлення особливостей функціонування і розміщення працересурсного потенціалу туристичної сфери. На цьому етапі варто використовувати сукупність таких дослідницьких методів, як: порівняльно-географічного, групування за статистичними даними, картографічного, балансового та інших. Протягом цього етапу варто виявити тенденції функціонування і розміщення працересурсного потенціалу туристичної сфери. Метою етапу є виявлення негативних тенденцій у розвитку працересурсного потенціалу туристичної сфери.

Четвертий етап – синтетично-прогностичний. Суть цього етапу полягає у виявленні проблем функціонування і розміщення працересурсного потенціалу туристичної сфери. На цьому етапі відбувається науково-обґрунтоване прогнозування майбутнього стану територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери, науковий аналіз територіальних суспільних процесів та явищ, виявлення просторових закономірностей функціонування і розвитку працересурсного потенціалу туристичної сфери, оцінка можливостей розвитку та інформаційне забезпечення працересурсного потенціалу туристичної сфери.

Таке дослідження можливе тільки за допомогою науково обґрунтованих методів. Від якості методу, правильності його застосування залежить істинність отриманого знання. Методи науки можуть характеризуватися різною широтою охоплення предметних областей. Враховуючи цю рису, в суспільній географії всю сукупність методів слід поділити на три великих групи: філософські, загальнонаукові та конкретнонаукові, в тому числі власне суспільно-географічні [1, с. 45-48].